

Uniwersytet Warszawski
Wydział Prawa i Administracji
Katedra Historii Doktryn Polityczno-Prawnych

mgr Ewa Obiedzińska

**Doktryny polityczno - prawne państw nieuznawanych w
kontekście kształtowania polityki imperialnej współczesnej
Rosji**

Autoreferat pracy doktorskiej
(promotor: prof. dr hab. Adam Bosiacki)

Recenzenci:

prof. dr hab. Lech Dubel (UMCS)

dr hab. Tomasz Scheffler (UWr)

Warszawa, styczeń 2022

1. Temat pracy oraz uzasadnienie wyboru

Przedmiotem rozprawy jest analiza doktryn polityczno-prawnych państw nieuznawanych w kontekście kształtowania polityki imperialnej przez współczesną Rosję. Badanymi podmiotami są jednostki, które znajdują się w tzw. bezpośredniej strefie wpływów Rosji: Naddniestrze, Abchazja, Osetia Południowa, Górski Karabach, jak również Doniecka i Ługańska Republika Ludowa. Praca koncentruje się na analizie porównawczej tych podmiotów na podstawie wybranych kategorii takich jak: poziom rozwoju quasi-państwowości, model rządów oraz sposób zorganizowania życia społeczno-politycznego, doktryna narodowa, stosunek do idei socjalistycznych, a także dziedzictwo prawne i kształt ustawodawstwa. Tak wieloaspektowa i odnosząca się do tak szerokiego katalogu quasi-państw analiza, nie została dotychczas podjęta na gruncie zarówno polskiej, jak i zagranicznej nauki. Większość istniejących publikacji poświęcona jest badaniom nad poszczególnymi państwami nieuznawanymi (spośród których największą popularnością wśród polskich badaczy cieszy się Naddniestrze), w niewielkim stopniu koncentrując się na studiach porównawczych. Co więcej, analiza quasi-państw prowadzona jest w dużym stopniu w kontekście historycznego rozwoju separatyzmów i konfliktów etnicznych (głównie kaukaskich subpaństw) bez przyglądania się ich sytuacji prawnej na arenie międzynarodowej oraz unikalnym cechom systemów prawnych. Mając to na uwadze, prezentowana rozprawa jest próbą rozszerzenia problematyki podmiotów nieuznawanych o opis i analizę organizujących je doktryn i tradycji prawnej, a także porównanie ich ze sobą. Umożliwia to zobaczenie badanych jednostek nie jako jednolitego zbioru, ale różnorodnego konglomeratu idei i mechanizmów. Ważnym elementem pracy stała się przy tym analiza i weryfikacja tego, czym jest subpaństwo, posiadające wiele, niekiedy wyraźnie różniących się od siebie, znaczeń.

Badanie doktryn polityczno-prawnych państw nieuznawanych stanowi istotne zagadnienie naukowe, nie tyle w kontekście samych podmiotów, których pozycja w przestrzeni międzynarodowej jest marginalna, co w perspektywie polityki imperialnej

Federacji Rosyjskiej, której produkt stanowią. Na wybór tematu rozprawy kluczowy wpływ miały postępujące zmiany w reżimie państwowym związane z odtwarzaniem i rozwijaniem tradycyjnego modelu rosyjskiego imperium czego symbolem stała się aneksja Krymu i powstanie tzw. republik donbaskich w 2014 r. Naruszenie integralności terytorialnej oraz suwerenności politycznej Ukrainy stanowi przy tym element długofalowego działania współczesnej Rosji opartego na zabezpieczeniu rosyjskiej strefy wpływów i „zbieraniu ziem rosyjskich”, którego skutkiem było powstanie państw nieuznawanych. Trzeba pamiętać, że podmioty te tworzą przestrzeń, która została zawojowana w wyniku agresji i do której została następnie stworzona nowa rzeczywistość prawna, stojąca w opozycji do porządku międzynarodowego. Analiza strategii Rosji wobec quasi-państw w kontekście polityki imperialnej jest istotna ze względu na kształtowanie się procesów polityczno-prawnych państw przestrzeni postradzieckiej, rozwój konfliktów w regionie, czego przykładem była wojna w Górskim Karabachu w 2020 r., jak również możliwości dalszego powoływania państw nieuznawanych. Stanowi przy tym ważne zagadnienie w perspektywie rozwoju prawa międzynarodowego. Powołanie przez Rosję projektu tzw. Noworosji, przeprowadzenie referendum na Krymie, uznanie Abchazji i Osetii Południowej oraz wspieranie działań państwowotwórczych i legislacyjnych subpaństw, wskazuje na nadwyrężenie wizji jednego, globalnego porządku międzynarodowego. Pod wieloma względami sytuacja ta przypomina powrót do stanu z czasów zimnej wojny oraz dualizmu światowego porządku prawnego. W obliczu ciągłego sięgania przez Federację Rosyjską po nowe narzędzia imperialne, aktualizowanie badań w tym zakresie jest nadrzędne dla prognozowania i oceny zmian zachodzących w geopolityce, ale także regulacjach prawa międzynarodowego i podejściu społeczności międzynarodowej.

2. Cel badawczy i wstępne założenia

Celem pracy jest analiza i porównanie doktryn i systemów polityczno-prawnych państw nieuznawanych, które znajdują się w przestrzeni postradzieckiej: Naddniestrza,

Abchazji, Osetii Południowej i Górskiego Karabachu oraz podmiotów łupieżczych: Donieckiej i Ługańskiej Republiki Ludowej, a także zbadanie, czy tworzą one jedną wspólną doktrynę. Rozprawa zadaje ponadto pytanie, w jaki sposób współczesna Rosja czerpie z tradycji Imperium Rosyjskiego i Związku Radzieckiego przy konstruowaniu swojego projektu imperialnego, którego jednym z przejawów jest wspieranie quasi-państw oraz czy można mówić o budowaniu przez Rosję nowego modelu imperium. Brak uznania omawianych jednostek quasipaństwowych stał się też przyczynkiem do przyjrzenia się mechanizmom prawa międzynarodowego. Praca, omawiając sytuację prawnomiędzynarodową podmiotów, odnosi się do tego na ile instytucja uznania i zasada samostanowienia stanowią skuteczne narzędzia kształtowania globalnego porządku.

W rozprawie została postawiona teza, że analizowane podmioty nieuznawane, mimo, że dzielą doświadczenie podlegania najpierw Imperium Rosyjskiemu, a potem Związkowi Radzieckiemu, nie tworzą jednej wspólnej doktryny polityczno-prawnej. Autorka, badając systemy jednostek w oparciu o podobne, wybrane kategorie, zwraca uwagę na charakterystyczne kwestie definiujące ich tożsamość, w tym koncepcję armii – narodu Arcachu, synergię prawa stanowionego i zwyczajowego w Abchazji i Osetii, czy też patrymonialny, związany z pojęciem *zakona* oraz tradycją rosyjskiego nihilizmu prawnego, model władzy w Naddniestrzu. Praca nie konstruuje przy tym holistycznej, wyczerpującej analizy podmiotów, koncentrując się na elementach najważniejszych z punktu widzenia stopnia rozwoju ich quasi-państwowości, stabilności i efektywności systemów polityczno-prawnych, a także budowania ich tożsamości. Kluczową częścią badania tych aspektów jest rozpatrywanie ich w perspektywie związków z Federacją Rosyjską i różnorodnych strategii imperialnych, które podejmuje. Założeniem pracy jest przy tym odrzucenie podejścia pokazującego wyłącznie jednostronną, hegemoniczną relację Rosji z podmiotami nieuznawanymi na rzecz badania wieloaspektowości tych związków oraz wieloznaczej gry prowadzonej niekiedy przez quasi-państwa wobec patrona (czego dobrym przykładem jest do pewnego stopnia „pasożytniczy” stosunek Abchazji wobec Rosji, wykorzystującej jej wsparcie do realizacji swojego etnicznego

projektu). Praca dystansuje się też od mówienia o Rosji w kontekście „genetycznego”, tkwiącego w naturze rosyjskiego narodu, pierwiastka imperialnego czy ambicji jednego człowieka, jakim jest Władimir Putin. Fundamentem do ukazania obecnej polityki Rosji stało się wskazanie ewolucji narzędzi imperialnych oraz modelu imperium Cesarstwa Rosyjskiego i ZSRR. Pokazanie historycznych uwarunkowań i przeobrażeń rosyjskiej polityki imperialnej pozwoliło dostrzec aktualny projekt imperialny jako konglomerat i odświeżenie wcześniejszych idei i koncepcji. Umożliwiło także zbadanie quasi-państw nie jako fenomenu współczesnej polityki, ale dzisiejszą odsłonę podmiotów takich jak dziewiętnastowieczna Republika Żeltugińska, czy Kraj Nadwiślański.

3. Podejście badawcze, metodologia, podstawowe pojęcia teoretyczne

Większa część pracy powstała poprzez zastosowanie metodologii dogmatycznej oraz prawno-porównawczej. Rozprawa dokonuje analizy i porównania ze sobą aktów normatywnych państw nieuznawanych, przede wszystkim ich konstytucji, ale również ustaw dotyczących m.in. nabywania obywatelstwa, organów władzy, języka, edukacji, polityki socjalnej i gospodarczej. Jednym z wyzwań dotyczących badania subpaństw jest, obok ograniczonego dostępu do źródeł czy deficytu przedmiotowych opracowań naukowych, potrzeba ostrożnej selekcji opracowań ze względu na walkę informacyjną między tymi podmiotami a pozostałymi stronami konfliktów. Stąd też m.in. decyzja o oparciu badań w głównej mierze na analizie dokumentów wydawanych przez władze quasi-państw przy jednoczesnym zestawianiu ich z oficjalnym dyskursem organów i praktyką funkcjonowania podmiotów. Obok wspomnianych rodzajów metodologii skorzystano też z metody historyczno-prawnej w przyjrzeniu się ewolucji praktyk imperialnych i modelu imperium w Rosji.

Chociaż na swoim podstawowym poziomie pojęcie państwa nieuznawanego dotyczy jednostki, która nie jest uznawana na arenie międzynarodowej, pomimo że posiada faktyczne struktury państwowe, jest to termin mający wiele definicji, często dość istotnie różniących się od siebie. Sprawilo to, że w pracy nie zdecydowano się na

przyjęcie jednego konkretnego pojęcia subpaństwa. Analizowane podmioty badane są przez pryzmat różnorodnych kategorii opisujących quasi-państwowość i tego w jakim stopniu faktycznie realizują te aspekty. Przyjęcie takiego podejścia spowodowało, że w przypadku Donieckiej i Ługańskiej Republiki Ludowej zrezygnowano z korzystania z terminu quasi-państwa jako nieadekwatnego do poziomu organizacji i suwerenności tych jednostek oraz celu ich istnienia. W przeciwieństwie do Naddniestrza, Abchazji, Osetii Południowej i Górskiego Karabachu, które na różnym poziomie tworzą realne struktury państwowe, donbaskie republiki stanowią jednostki zdecydowanie bardziej fasadowe, dla analizy których w pracy powołano pojęcie podmiotu łupieżczego (przy czym termin ten nie dotyczy jedynie Donieckiej i Ługańskiej Republiki Ludowej, ale może być stosowany także wobec innych jednostek). Jest to podmiot, który cechuje się zanikiem jakichkolwiek realnych instytucji państwowych oraz brakiem fundamentów politycznych i społecznych (rozumianych w kontekście państwowotwórczym). Z racji na swój tymczasowy charakter, nastawiony jest on przede wszystkim na jak najszybszą i najskuteczniejszą eksploatację zasobów, które przekazywane są za granicę. Nie służą one lokalnej społeczności, a wąskiej grupie decydentów lokalnych i ich zagranicznego mocodawcy. Zasadniczym elementem cechującym podmioty łupieżcze jest ich relacja zależności wobec państwa opiekuna/fundatora (kraju odpowiedzialnego za powstanie państwa łupieżczego i wspierającego go na arenie międzynarodowej), stanowiącego *de facto* fundament istnienia państwa łupieżczego. Można zaryzykować stwierdzenie, że jedynym celem funkcjonowania podmiotu łupieżczego jest realizacja strategii państwa opiekuna/fundatora, co odróżnia podmiot łupieżczy od quasi-państw.

Bez względu na to, czy mowa o subpaństwach czy o podmiotach łupieżczych należy pamiętać, że z racji tego, że nie są one państwami, dokumenty i powoływane przez nie organy nie tworzą ustaw i organów w rozumieniu polityczno-prawnym. Nie implikuje to również uznania *de iure* takich aktów, faktycznych władz i instytucji. Stosowanie w rozprawie takich terminów jak „konstytucja” subpaństwa, „prezydent”, „ustawa” czy też „prawo” służy jedynie możliwie jak najdokładniejszej identyfikacji

konkretnych władz, dokumentów i organów. W pracy zastosowano przy tym zapis bez cudzysłowu z uwagi na większą czytelność i przejrzystość tekstu.

4. Struktura pracy

Praca składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów oraz zakończenia.

Pierwszy rozdział koncentruje się na określeniu relacji pomiędzy podmiotami nieuznawanymi a Federacją Rosyjską w kontekście ewolucji jej polityki imperialnej. Renesans idei imperialnych współczesnej Rosji został przedstawiony na tle koncepcji i mechanizmów imperialnych znanych z Imperium Rosyjskiego oraz ZSRR. Wydobyto specyfikę funkcjonowania imperium w perspektywie kształtowania jego granic, przede wszystkim tworzenia i zarządzania podmiotami o bardzo często skomplikowanym, niejasnym statusie administracyjno-prawnym. Odwołano się także do koncepcji i pojęć takich jak Noworosja, *russkij mir*, panslawizm, Trzeci Rzym, wojna hybrydowa, a także radzieckiej doktryny narodowościowej. Posłużyło to do ukazania przeobrażeń modelu imperialnego w Rosji, jak również pokazania jego współczesnej odsłony jako kontynuacji i odświeżenia tradycyjnych formuł.

Celem kolejnych czterech rozdziałów jest analiza doktryn polityczno-prawnych quasi-państw: Naddniestrza, Abchazji i Osetii, Górskiego Karabachu oraz podmiotów łupieżczych: Donieckiej i Ługańskiej Republiki Ludowej. Kluczową częścią każdego rozdziału stała się analiza prawna konstytucji podmiotów prezentująca podstawowe idee legitymizujące ich istnienie, jak również łączenie różnorodnych doktryn i tradycji prawnych. Drugi rozdział pracy został poświęcony Naddniestrzu jako specyficznemu przykładowi subpaństwa, które nie posiada swojego własnego etnosu i historycznej państwowości. Porównano w nim dwie konstytucje Naddniestrza z przedstawieniem ewolucji zawartych w nich doktryn (zwłaszcza socjalistycznej) oraz zmiany systemu władzy. Ważną częścią analizy było przy tym ukazanie związków dokumentów z regulacjami, które znalazły się w konstytucjach radzieckich. Czerpanie przez podmiot z dziedzictwa prawa rosyjskiego zostało zbadane w dalszej części pracy w perspektywie

pojęcia *zakona* i rosyjskiego nihilizmu prawnego. Zwrócono uwagę na szczególną dla Naddniestrza neopatrymonialną formę sprawowania władzy, w której subpaństwo pełni funkcję strażnika pilnującego biznesu gospodarczych, odpolitycznionych elit. Zbadano również koncepcję wielonarodowego ludu Naddniestrza, a także sposoby kształtowania przestrzeni społecznej za pomocą idei *russkowo mira* oraz tożsamości radzieckiej. Wskazano przy tym także na łączenie bardziej tradycyjnych koncepcji ze współczesną technologią blockchain i ich wpływ na relacje Naddniestrza z Rosją.

Quasi-państwowość Naddniestrza została zderzona w trzecim rozdziale pracy z tożsamościami Abchazji i Osetii Południowej, opartymi o wartości etniczne i tradycyjną kulturę. Biorąc pod uwagę to, że są to jedyne z badanych quasi-państw, które zostały uznane przez kilka państw, zwłaszcza Rosję, dokonano analizy statusu prawnego tych podmiotów w kontekście międzynarodowej koncepcji uznania. Przedstawiono m.in. wyjątkowe, w stosunku do Naddniestrza, podejście wobec narodu, etnicznej kultury, języka i przywoływanego często w tych organizmach pojęcia honoru. Mając na względzie kluczowe znaczenie tradycyjnych wartości w życiu publicznym na terytoriach Abchazji i Osetii, zanalizowano relacje między prawem zwyczajowym a stanowionym, wskazując na rolę zwyczaju w ustawodawstwie quasi-państw. Zbadano również wpływ tradycyjnej kultury prawnej na rozwój kapitalizmu i demokracji oraz możliwości ich współistnienia. Przedstawiona koegzystencja prawa zwyczajowego i pozytywnego doprowadziła do analizy etnokratycznych elementów w systemach obu quasi-państw w kontekście ich relacji z Rosją.

Następnym quasi-państwem, omówionym w rozdziale czwartym, które także postuluje tworzenie etnicznego projektu opartego na zabezpieczeniu historycznego dziedzictwa, jest Górski Karabach. Pokazano jego unikalną sytuację geopolityczną w kontekście związków Arcachu z Armenią, a także ostatniej wojny z Azerbejdżanem. Ponownie dokonano analizy doktryn polityczno-prawnych oraz zasad ustrojowych w perspektywie konstytucji subpaństwa, porównując je z konstytucjami analizowanych już podmiotów. Rozdział omawia oryginalne, na tle pozostałych quasi-państw, idee i koncepcje wypracowane w Górskim Karabachu: doktrynę narodową ściśle związaną z

ormiańską diasporą, koncepcję armii – narodu oraz zmilitaryzowanej socjaldemokracji (której nie należy utożsamiać z zachodnią socjaldemokracją), wskazując w jaki sposób znajdują one odzwierciedlenie w ustawodawstwie oraz praktyce. Mając na uwadze specyficzną sytuację Arcachu, dokonano analizy jego dotychczasowego stopnia tzw. suwerenności na tle pozostałych subpaństw, jak i perspektywy rozwoju w kontekście rozejmu podpisanego w październiku 2020 r.

Ostatni, piąty rozdział, przeprowadza analizę Donieckiej i Ługańskiej Republiki Ludową jako podmiotów łupieżczych. Wydobywa specyficzny, zewnętrzny charakter ich separatyzmów, które umiejscawia w perspektywie najnowszej odsłony polityki imperialnej Rosji i odświeżenia przez nią koncepcji Noworosji. Rozdział wskazuje na nihilizm ideologiczny donbaskich republik, które w przeciwieństwie do omawianych wcześniej quasi-państw, nie tworzą spójnej koncepcji narodowej i socjalnej. Pokazuje również pozorność i nietrwałość struktur państwowych republik oraz brak społecznej legitymizacji i podwalin funkcjonowania badanych podmiotów. Ważną część rozdziału stanowi wskazanie prawnych implikacji, związanych z łupieżczą polityką eksploatacji węgla w Donbasie, jak również tego, w jaki sposób handel antracytem buduje sieć wspierania istnienia quasi-państw.

5. Ustalenia rozprawy

Przeprowadzone badania potwierdziły słuszność głównej tezy pracy odnośnie tego, że w przypadku analizowanych podmiotów nieuznawanych nie można mówić o wykształceniu się na ich terytorium jednej, wspólnej doktryny polityczno-prawnej. Analiza aspektów ich quasi-państwowości doprowadziła również do podziału omawianych podmiotów na te, które w rzeczywistości przypominają bardziej quasi-państwa oraz podmioty łupieżcze, a więc Doniecką i Ługańską Republikę Ludową. Praca wykazała ponadto, że choć Federacja Rosyjska unowocześniła w pewnym stopniu narzędzia imperialne, nie proponuje ona nowego modelu imperium, łącząc ze

sobą i modyfikując praktyki obecne już wcześniej w Cesarstwie Rosyjskim i Związku Radzieckim.

Tym, co w pierwszej kolejności różni analizowane quasi-państwa, jest stosunek wobec własnej quasi-państwowości i przyszłości, jak również poziom suwerenności i niezależności w relacji z Rosją. Podmiotem, który w najbardziej wyraźny sposób dąży do zachowania swojej „państwowości”, a przy tym zabiega o uznanie międzynarodowe jest Abchazja. W przeciwieństwie do Osetii, która widzi aneksję z Federacją Rosyjską jako sposób na połączenie z Osetią Północną, Abchazi traktują swoją republikę jako jedyną formę ochrony własnego etnosu. Abchaski „syndrom przetrwania” rezonuje w wyraźny sposób w relacji z Rosją, która przypomina pod wieloma względami stan „szczęścia czeczeńskiego”. Podejście republiki opiera się na deklarowanej, uznawanej za konieczność, współpracy z Rosją, przy jednoczesnej próbie pozostania odrębnym podmiotem i marginalizowania wpływów rosyjskich w życiu publicznym (za pomocą uniemożliwiania Rosjanom zakupu nieruchomości czy też otrzymania obywatelstwa subpaństwa). Dążenie do uznania i zachowania suwerenności cechowało dotąd także Arcach. Dotychczasowy związek republiki z Armenią stanowił wyjątkowy przykład relacji państwa nieuznawanego z patronem, w której pierwsze odznaczało się dość dużym stopniem niezależności, a wręcz kierowało polityką drugiego (mowa o wpływie klanu karabaskiego na życie polityczne Armenii). Wojna z 2020 r. w znaczny sposób zachwiała tę dynamikę, co każe prognozować w kontekście Arcachu realizację osetyjskiego scenariusza i popadanie w coraz większą zależność od Rosji. Osetia, choć, podobnie jak Abchazja, opiera swoją legitymizację na ochronie etnosu, jest najbardziej uzależnionym od Rosji subpaństwem, nazywanym niekiedy jej prowincją. Oryginalną postawę w kontekście własnej quasi-państwowości prezentuje Naddniestrze, którego władze dążą w istocie do utrzymania statusu państwa nieuznawanego, pozwalającego na rozwój ich osobistego biznesu – spółki Sheriff, która zmonopolizowała lokalny rynek. Wpływa to w znacznej mierze na relacje z Rosją, która traktowana jest jako tzw. krysza - ochrona gospodarczych interesów, w tym przypadku rządzących. W przeciwieństwie do wymienionych quasi-państw, podmioty donbaskie są projektami

tymczasowymi, w największym stopniu podporządkowanymi Rosji, które wpisują się w bieżące potrzeby polityki rosyjskiej.

Wyłonienie się odmiennych doktryn i idei, organizujących polityczno-prawną przestrzeń quasi-państw, jest wyraźnie widoczne przede wszystkim w konstytucjach tych jednostek. Są one aktami dość nowoczesnymi, które głoszą podstawowe zasady demokratyczne, a także prawa i obowiązki człowieka i obywatela, deklarując przy tym zgodność prawa z porządkiem międzynarodowym. Kwestią, która znacząco odróżnia od siebie omawiane podmioty, jest podejście wobec narodu. Na tym tle w szczególności wyróżniają się Naddniestrze, które w opozycji do etnicznej idei narodu tworzy koncepcję ponadnarodowej, politycznej i obywatelskiej wspólnotowości. Tożsamość wielonarodowego społeczeństwa kształtowana jest przede wszystkim w kontekście imperialnej koncepcji *ruskowo mira*, gdzie kultura i język rosyjski są elementami, które umożliwiają harmonijną egzystencję różnych etnosów, a także przeszłości radzieckiej. Na przeciwnym biegunie znajdują się koncepcje kaukaskich republik, które opierają legitymizację swojej quasi-państwowości na czynniku etnicznym. O ile w przypadku Abchazji mamy do czynienia z homogeniczną doktryną narodową, organizującą całe życie publiczne, prawne i polityczne republiki, o tyle już Osetia Południowa łączy swój etniczny projekt ze składnikami rosyjskimi (m.in. ustanawiając język rosyjski drugim językiem państwowym republiki). Podejście Arcachu do kwestii narodowej wyróżnia się z kolei dużym udziałem ormiańskiej diaspory w życiu publicznym oraz koncepcją armii - narodu, w której armia nie tyle służy narodowi, co jest samym narodem. Na tle wskazanych quasi-państw, donbaskie republiki nie proponują żadnej spójnej idei, mogącej uzasadnić secesję i dającej poczucie tożsamości swoim mieszkańcom, dążąc przede wszystkim do wyrugowania ukraińskości na rzecz tożsamości rosyjskiej.

Kolejną kwestią, która ukazuje różnorodność podejść badanych podmiotów, jest stosunek wobec wartości socjalistycznych. Poza Abchazją, która odwołuje się przede wszystkim do doktryny narodowej, są one kluczowym aspektem legitymizacji quasi-państwowości. Za najoryginalniejszą z idei można uznać doktrynę zmilitaryzowanej socjaldemokracji Arcachu (której, jak była mowa, nie należy rozumieć w kategoriach

socjaldemokracji zachodniej), wiążącą dystrybucję bogactwa, a także troskę o dobra i usługi publiczne, z zapewnieniem militarnego bezpieczeństwa i zatrzymaniem Ormian w Karabachu, co łączy się z koncepcją armii - narodu. Inaczej w Naddniestrzu, gdzie odwoływanie się do idei socjalistycznych służy w dużej mierze legitymizacji osobistej władzy Sheriffa i utrzymaniu patrymonialnej relacji rządzących i quasi-państwa. W Osetii Południowej, która posiada najmniejsze możliwości realizacji postulatów socjalistycznych spośród subpaństw, tworzenie wizji państwa opiekuńczego wzmacniane jest przez odwołania do zwyczaju i tradycyjnej kultury, opartej na solidarności społecznej. W odróżnieniu od wskazanych quasi-państw, które wykorzystują idee socjalistyczne do konstruowania realnych struktur państwowych, elity biznesowe, kontrolowane przez Rosję, posłużyły się nimi głównie w sposób instrumentalny, wykorzystując pozory państwowości do krótkowzrocznej eksploatacji antracytu.

Tym, co tylko na pozór łączy subpaństwa, jest system polityczno-prawny oraz dziedzictwo prawne. W istocie tu również występują znaczne różnice, wskazujące na specyfikę quasi-państw, czego przykładem są Abchazja i Osetia Południowa. Tym, co obok prawa stanowionego wpływa na ich rzeczywistość prawną, jest prawo zwyczajowe i tradycja ludowładztwa z kluczową funkcją rad starszych. Tradycyjne instytucje oraz kodeksy i wartości, są nadal do pewnego stopnia żywotne w systemie sądownictwa, polityce czy życiu społeczno-gospodarczym, niekiedy uzupełniając i zastępując ustawy. Oprócz tego, zwłaszcza w Abchazji można mówić o dużej klanowości życia publicznego oraz wyraźnej obecności etnokratycznych składników w systemie polityczno-prawnym. W przeciwieństwie do Abchazji, Osetii Południowej i Naddniestrza, gdzie z różnym natężeniem ma miejsce proces unifikacji ich ustawodawstw z ustawodawstwem Rosji, rzeczywistość polityczno-prawna Arcachu kształtowana była dotąd przez związek z Armenią, jak i istotny wpływ ormiańskiej diaspory. Mógł też pochwalić się dotychczas największym poziomem homogeniczności, stabilności i wolności politycznej na tle pozostałych subpaństw. Cechą wyróżniającą system Naddniestrza w porównaniu do kaukaskich republik jest traktowanie quasi-

państwa jako patrymonium biznesowej elity, a prawa jako prywatnego narzędzia władzy, co wpisuje się pod wieloma względami w tradycję rosyjskiego nihilizmu prawnego oraz sposobu funkcjonowania *zakona*. Jednocześnie, mimo odpolityczniania życia publicznego i włączania go w biznesowe procesy, w Naddniestrzu doszło do wytworzenia się rzeczywistych, a także do pewnego stopnia samodzielnych struktur polityczno-państwowych, co nie doszło do skutku w przypadku Donieckiej i Ługańskiej Republiki Ludowej.

Analiza strategii Rosji wobec omawianych republik wskazała z jednej strony na ich zróżnicowanie, z drugiej na fakt, że nie składają się one na wizję nowego imperium, która pozwoliłaby Federacji Rosyjskiej stać się rzeczywistym światowym hegemonem. Przede wszystkim nie udało jej się, mimo prób, stworzyć skutecznego cywilizacyjnego projektu i atrakcyjnej idei imperialnej, co pokazała chociażby klęska odświeżonego w Donbasie projektu Noworosji. Rosja pozostaje państwem przywiązanym do narzędzi imperialnych, znanych z wcześniejszych modeli rosyjskiego imperium, choć dążącym przy tym do ich unowocześnienia. Odświeżenie strategii imperialnych widać m.in. w sposobie prowadzenia wojny hybrydowej wobec Ukrainy: rozplanowanej na wiele lat, wykorzystującej rolę przestrzeni informacyjnej, sięgającej po Cerkiew prawosławną i różnorakie pozamilitarne organizacje. W przypadku Naddniestrza, główną rolę pełni wykorzystywanie mitu wielonarodowego imperium i tęsknoty za wizją zjednoczonej Rosji, czego przejawem jest posłużenie się ideą *russkowo mira* i nostalgią za ZSRR. Tym, co odznacza się w podejściu Federacji Rosyjskiej wobec Abchazji i Osetii Południowej, jest z kolei sięganie do polityki narodowej znanej z ZSRR - pozornie broniącej prawa narodów do samostanowienia, a w istocie wykorzystującej narodo- waśnie do zarządzania tym obszarem (w czym pomaga m.in. uznanie quasi-państw czy polityka paszportyzacji). Co więcej, wojna w Osetii Południowej z 2008 r. pokazała także powrót Rosji do militarno - politycznych praktyk imperialnych, co zostało powtórzone niedawno w przypadku Górskiego Karabachu. Wskazuje to, że pomimo pewnej ewolucji strategii związanych m.in. z wykorzystywaniem nowych technologii, takich jak blockchain, narzędzi takich jak Państwowe Fundusze Majątkowe, oraz elementów

popkulturowych i lifestylowych w rodzaju „gimnastyki słowiańskiej”, wizja imperium Rosji jest dalej ściśle związana z ziemią. Istotnym tego aspektem jest tworzenie na kontrolowanych obszarach odrębnej przestrzeni prawnej, alternatywnej wobec prawa międzynarodowego, co przejawia się m.in. w przeprowadzeniu referendum na Krymie, uznawaniu quasi-państw, unifikacji ich ustawodawstw z rosyjskim systemem prawnym czy inicjowaniu tzw. zorganizowanego typu głosowań. Jednocześnie istnienie subpaństw pokazuje liczne braki w prawie międzynarodowym, a także nierzadko upolityczniony i instrumentalny charakter instytucji uznania i prawa do samostanowienia. Funkcjonowanie quasi-państw można przyrównać, korzystając z pojęć, którymi operuje Tadeusz Kotarbiński, do relacji między nazwami pozornymi a konkretnymi. Choć nie istnieją jako podmioty prawa międzynarodowego, a zawierane przez nie umowy traktowane są jako bezskuteczne, jednocześnie potrafią prowadzić elementy faktycznej polityki zagranicznej, a nawet charakteryzować się stopniem organizacji przewyższającym większość uznanych państw. Mając na uwadze wszelkie problematyczne kwestie, związane z instytucją uznania w prawie międzynarodowym należy podkreślić jednak, że stanowi ona główne narzędzie kształtowania sytuacji prawnej państw nieuznawanych, a szeroko zakrojone działania Rosji przeciwko integralności i suwerenności państw należy rozumieć oczywiście jako agresję międzynarodową.